

Модуль №2

Практика організації інформаційно-аналітичної діяльності Тема 9. УКРАЇНА В СВІТОВОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ЦИВІЛІЗАЦІЙ

ПЛАН

1. Сучасні концепції розвитку цивілізацій.
2. Інформаційно-комунікаційні технології як чинник розвитку інформаційного суспільства.
3. Інформаційна технологізація суспільного життя. Загрози в інформаційній сфері.
4. Інформаційні позиції та імідж України.
5. Інформаційна політика зарубіжних країн.
6. Зовнішні чинники впливу на Україну.
7. Інформаційна політика України щодо поліпшення її міжнародного іміджу.

9.1. Сучасні концепції розвитку цивілізацій. Дослідження будь-якого явища, яке є об'єктивною реальністю, передбачає виділення структурних елементів цієї реальності. Дослідження історії людства та історії міжнародних відносин вимагає з'ясування, що є первинним елементом світобудови в соціальному плані. Очевидно, що таким елементом є певні історичні спільноти людей.

Традиційно такими спільнотами розглядались держави. На сучасному етапі все більшого розповсюдження набуває *макросоціологічний підхід*, коли у вигляді спільнот виступають **цивілізації**.

Цивілізаційні теорії - це теорії, в яких світова історична соціальна динаміка представлена у вигляді зміни цивілізацій або змін в розвитку глобальної цивілізації, еволюції світових цивілізацій.

Предмет уваги *теорії цивілізацій* – не одна, будь-яка сторона людського буття, а сукупність усіх форм життєдіяльності того чи іншого суспільства – матеріальних, моральних, ідейних, культурних, релігійних в їх єдності та неподільності, розвитку та спадкоємності. Така сукупність може розглядатись як цивілізація в глобальному, світовому чи локальному розумінні.

Отже, цивілізація як об'єктивна реальність і як об'єкт дослідження має розглядатись в **трьох різних вимірах**, нерозривно пов'язаних один з одним за змістом, часом та простором.

Глобальна цивілізація уособлює єдність людства, його спільної долі. Це стає початком глобальної історії людства.

Теорія світових цивілізацій досліджує фази формування та розвитку глобальної цивілізації. Виокремлюються наступні світові цивілізації, які змінюють одна одну:

- неолітична цивілізація (VIII-IV тис. до н.е.);
- ранньокласова цивілізація (кінець IV - початок I тис. до н.е.);
- антична (початок I тис. до н.е. – середина I тис. н.е.);
- середньовічна (VI – XV ст.);

- *раньоіндустріальна (XVI–XVIII ст.);*
- *індустріальна (кінець XVIII – кінець XX ст.);*
- *постіндустріальна (кінець XX - початок XXI ст.).*

Найчастіше світові цикли цивілізацій об'єднують в **три суперцикли**.
Перший суперцикл – період становлення суспільства. Його епіцентри – Єгипет, Месопотамія, Греція, Рим, Індія та Китай. Це неолітична, ранньокласова, антична цивілізація.

Другий суперцикл – період зрілості суспільства. Його епіцентри – Західна Європа та Північна Америка. Це середньовічна, раньоіндустріальна, індустріальна цивілізація.

Третій суперцикл – постіндустріальна цивілізація. Його епіцентри – Японія, США, Китай.

Цивілізація – це спільнота людей, які мають спільні фундаментальні основи ментальності, основоположні духовні цінності та ідеали, стійкі особливі риси в соціально-політичній організації, економіці та культурі.

Існують наступні критерії виокремлення локальних цивілізацій:

- національний;*
- регіональний;*
- релігійний; системний.*

Фактори, які визначають сутність цивілізацій, їх властивості, можна узагальнити наступним чином:

- природне середовище;*
- система ведення господарства;*
- соціальна організація; політична система;*
- релігія, або ідеологія, яка відіграє роль релігії.*

Теорія «інформаційного суспільства» Е. Тоффлера. Елвін Тоффлер (англ. *Alvin Toffler*) — американський письменник соціолог та футуролог, один з авторів «*Інформаційної цивілізації*»[8].

В його основних роботах викладено тезис про те, що людство переходить до нової технологічної революції, тобто на зміну першої хвилі аграрної цивілізації і другої (індустріальної цивілізації) приходить нова, яка веде до створення *надіндустріальної інформаційної цивілізації*. Тоффлер попереджує про нові складнощі, соціальні конфлікти і глобальні проблеми, з якими зіткнеться людство на переході між XX і XXI століттями.

В своїх роботах Тоффлер констатує наявність кризових явищ в індустріальній системі, які пов'язано з тим, що індустріальний світ вступає в нову стадію історичного розвитку, стадію технотронної цивілізації, котра вже не піддається законам індустріалізму. Просування до «нового суспільства» відбувається в процесі розвитку суперіндустріальної цивілізації.

Прогнозуючи майбутнє, Е. Тоффлер розробив кілька моделей. Так, у праці «*Третя хвиля. Від індустріального суспільства до гуманнішої цивілізації*» (1980)[10] крах індустріалізму він пов'язує з послідовною зміною «хвиль перемін»: аграрна хвиля цивілізації, індустріальна хвиля цивілізації, хвиля комп'ютерів, комунікацій та утвердження суперіндустріалізму.

Аналогічні ідеї розвиває Е. Тоффлер і в праці «*Передбачення та передумови*» (1983), хоча тут особливу увагу він звертає на формування різних структур інформаційного суспільства. У праці «*Метаморфози влади*» (1990) Е. Тоффлер майбутнє пов'язує із побудовою цілісної гуманної цивілізації, перехід до якої відбудеться шляхом революції влади, яку він називає однією із найважливіших революцій, вона є рушійною силою багатьох змін. Основним фактором «революції влади» є знання.

Хвильова концепція розвитку суспільства. В книзі «*Третя хвиля*»[10] Тофлер описує три типи суспільства, використовуючи алегорію хвилі. Кожен новий тип суспільства наче хвиля виштовхує попередній на узбіччя історії.

Перша хвиля - це суспільство після *аграрної* революції, що прийшло на зміну первісним мисливцям-збирачам.

Друга хвиля – *індустріальне* суспільство. Основними рисами суспільства *другої хвилі* є: нуклеарна сім'я; система освіти, створена на зразок промислового виробництва і корпорації.

Третя хвиля - це *постіндустріальне* суспільство, риси якого можна спостерігати у розвинутих країнах, починаючи з середини 50-х рр. ХХ ст. Для характеристики цього суспільства Тофлер підбирає багато слів, а також терміни, придумані іншими людьми. Наприклад - інформаційне суспільство, що передбачає демасифікацію, різноманітність, виробництво продукції базованої на знаннях, і прискорення змін.

В цьому *постіндустріальному* суспільстві існує різноманітність стилів життя (субкультури); адгократії (гнучкі, поліморфні об'єднання), що швидко пристосовуються до змін. Інформація може замістити собою більшість матеріальних ресурсів, і стає основним матеріалом для працівників.

Загальну картину величезних змін і потрясінь показав Е. Тоффлер у книгах «*Шок майбутнього*» (1970)[9] та «*Екоспазм*» (1975). Він переконливо довів, що потрясіння, які відбуваються – це не просто

«друга промислова революція» або перехід до «економіки послуг», а щось значно більше – народження принципово нової, невидимої людям цивілізації, яка змінює основи їх буття.

На думку Е. Тоффлера, лише кілька відсотків людей на Землі – люди майбутнього, які не знають цього шоку. Ще 25% – люди, які живуть в «індустріальному світі», що руйнується нововведеннями. А 70% населення Землі – це люди ще аграрної епохи. Величезне безробіття супроводжує прихід нового, і люди, які звільняються, не розуміють, що вже ніколи не відкриються ті самі заводи або офіси, а якщо відкриються, то там не буде попередньої роботи. На очах змінюються всі структури економіки і суспільні інститути, примушуючи людей безперервно перекваліфіковуватися. Цей «ефект акселерації», який прискорює потік нових ситуацій і відносин, проходить через свідомість людей, перебудовуючи її, змінює поведінку людини, що чинить опір.

Результат зазначених праць – це розкриття прихованого змісту важких економічних і соціальних потрясінь перехідного періоду як часу абсолютно необхідного, величезного і багатогранного розвитку переважної більшості населення. Ціна безконтрольності цього розвитку

– втрата багатьма людьми віри у себе, енергії і життєвих сил, розпад сімей, різкий ріст стресів, захворювань і смертності, алкоголізму, наркоманії, злочинів. «Шок майбутнього» – це очікуваний масовий катастрофічний прояв перерахованих соціальних бід і деформацій[9].

Поняття «інформаційного суспільства». Тоффлер не дає новій цивілізації визначення, але доводить, що вона має принципово новий характер.

"Багато чого у цій виникаючій цивілізації протирічить традиційній індустріальній цивілізації. Це водночас і технічно розвинута, і антиіндустріальна цивілізація. "Третя хвиля" несе із собою новий образ життя, оснований на відновних джерелах енергії, на методах виробництва, що роблять застарілими більшість фабричних технологій, на радикально перетворених школах та корпораціях майбутнього. Така цивілізація несе з собою новий кодекс поведінки та виводить нас за межі концентрації енергії, грошових коштів і влади"[8].

На його думку, у наступному столітті вирішальне значення для економічного та соціального життя, для способів виробництва, отримання знань, а також для характеру трудової діяльності людини набуває новий соціальний уклад, який базується на телекомунікаціях. Революція в організації та обробці інформації, в якій головну роль відіграє комп'ютер, розгортається водночас з розвитком індустріального суспільства.

Важливо розуміти, що *інформація має деякі специфічні особливості*. Якщо я матиму 1000 одиниць землі, а потім віддам кому-небудь 500 одиниць, то у мене залишиться лише половина. Але якщо у мене є деяка кількість інформації і половину віддам іншій людині, то я буду мати все, що мав. Якщо я дозволю користуватися моєю інформацією, то скоріше за все і зі мною поділяться чим-небудь корисним. Таким чином, угоди з приводу матеріальних речей ведуть до конкуренції, у той час, коли інформаційний обмін - до співробітництва. З цього можна зробити висновок, що інформація - це ресурс, яким можна ділитися без жалю. Другою специфічною рисою споживання інформації є те, що на відміну від споживання матеріалів чи енергії, яке веде до збільшення ентропії у Всесвіті, використання інформації веде до іншого ефекту - воно збільшує знання людини, підвищує організованість в оточуючому середовищі та зменшує ентропію.

У своїй праці автор дає розгорнуту характеристику поняттю інформації. При цьому він підкреслює відмінність останньої від інших видів економічних та соціальних цінностей. Цим він обґрунтовує ідею про виключність наступної нової стадії та неминучість перелому в історії з її наступом.

Теорія індустріально-технократичного суспільства Д. Белла. Деніел Белл — американський соціолог і публіцист, засновник теорії постіндустріального (інформаційного) суспільства.

Теорія постіндустріального суспільства намагається окреслити те, що відбудеться після першої реалізації можливостей індустріального суспільства. Це теорія (Д. Белл), згідно якої індустріальне суспільство (в результаті науково-технічного прогресу) переростає у постіндустріальне суспільство, яке характеризується домінуючою роллю сфери послуг, переходом влади до

вчених і технократів. Виділивши в історії людства три фази (доіндустріальну, індустріальну і постіндустріальну), Даніел Белл описав **рис***и постіндустріального суспільства:*

- *трансформація значення різних економічних секторів, домінування сектора послуг (адміністрація, банки, транспорт, охорона здоров'я, торгівля, освіта, наука, судочинство, мистецтво тощо) при зниженні промислового сектора і обмеженні значення сільськогосподарського сектора;*

- *зміна пануючої технології, перехід від енергетичної технології до інформаційної (поява роботів, розвиток комунікацій);*

- *зростання значення планування, прогнозування розвитку, контролю технологій;*

- *панування прагматичних і технологічних критеріїв при зниженні ролі ідеологічних і етичних критеріїв;*

- *розквіт "інтелектуальної технології", тобто цільового використання науки для потреб практики;*

- *перетворення класової структури, висунення в ролі пануючого не класу власників, а класу висококваліфікованих фахівців (економісти, інженери, менеджери).*

Ця теорія була викладена у книзі "*Прихід постіндустріального суспільства*" (1973)[5]. Майбутнє постіндустріальне суспільство характеризують такі **ознаки:**

1) *прихід індустрії на місце промисловості;*

2) *панування переважно професійної і технічної праці, працівників і якої Белл називає ієрархічно побудованим класом;*

3) *фундаментальні теоретичні знання (як джерело нововведень і заходів і соціальної політики);*

4) *контроль над новою технологією і доступ до неї;*

5) *застосування інтелектуальної технології прийняття рішень.*

Стратегічну роль відіграють наука та еліта вчених. Розвиток науки потребує вкладення значних коштів, нагромаджених державою і корпораціями. Харизматична місія вчених – використовуючи ці засоби, не допустити підпорядкування досліджень інтересам політики або ринку.

Перехід до післякапіталістичного суспільства породжує нові уявлення про феномен рідкості, подолання котрого потребує великих витрат, по–перше, на інформацію, важливість якої настільки велика, що Белл вводить термін «інформаційне суспільство»; по–друге, на координацію діяльності багатьох людей і організацій, включаючи планування і регулювання. Суспільство майбутнього – «суспільство, що планує» (при зростаючій регулюючій ролі держави); час стає найбільш цінним, «рідкісним» ресурсом.

Белл відзначає *два напрями* трансформації суспільства, які конфліктують:

1. Наукові відкриття породжують нову техніку і необхідні для її втілення величезні корпорації. У результаті перебудовується економіка, її структура, а також структура професійна і соціальна, суспільні інститути, змінюються риси суспільства. У цій економічній детермінації вирішальна сила –

це еліта вчених і технократи корпорацій. Вирішальний принцип – капіталістична, технократична раціональність і ефективність.

2. Зростаюче масове споживання найрізноманітніших матеріальних благ породжує прагнення до насолоди й особистої самоцінності, принципово «антибуржуазний» підхід до світу, суспільства і свого становища в ньому. Тому процес трансформації суспільства – це наростання конфлікту між соціальною структурою і новою культурою суспільства, яка формується. Белл намагається показати суперечності в кожному із цих процесів і вважає їх загальним фундаментальним недоліком заперечення найвищих духовних цінностей, «звільнення» від обов'язку перед законами моралі[5].

9.2. Інформаційно-комунікаційні технології як чинник розвитку інформаційного суспільства. *Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ, від англ. Information and communications technology, ICT) — часто використовується як синонім до інформаційних технологій (ІТ), хоча ІКТ це більш загальний термін, який підкреслює роль уніфікованих технологій та інтеграцію телекомунікацій (телефонних ліній та бездротових з'єднань), комп'ютерів, підпрограмного забезпечення, програмного забезпечення, накопичувальних та аудіовізуальних систем, які дозволяють користувачам створювати, одержувати доступ, зберігати, передавати та змінювати інформацію.*

Іншими словами, ІКТ складається з ІТ, а також телекомунікацій, медіатрансляцій, усіх видів аудіо і відеообробки, передачі, мережеских функцій управління та моніторингу. На сучасному етапі відбувається черговий вибух технологічної і мирної соціальної революції - **становлення інформаційного суспільства**. Сучасні інформаційні і телекомунікаційні технології (ІТТ) істотно змінюють не тільки те, як ми виробляємо продукти і послуги, але і те, як проводимо дозвілля, реалізуємо свої цивільні права, виховуємо дітей. Вони мають вирішальний вплив на зміни, які відбуваються в соціальній структурі суспільства, економіці, розвитку інститутів демократії тощо.

Діалектичний взаємозв'язок і взаємообумовленість *економічних, правових, соціальних, культурних і технологічних чинників* у становленні інформаційного суспільства виявляється в соціальній сфері, у лібералізації правил регулювання інформаційного і телекомунікаційного ринків, у технологічній і організаційній конвергенції, формуванні нових вимог до працівників і організації ділового процесу, у змінах в інформаційному законодавстві, підвищенні ролі державного регулювання і міжнародної співпраці.

Економічними основами інформаційного суспільства є галузі інформаційної індустрії (телекомунікаційна, комп'ютерна, електронна, аудіовізуальна), які переживають процес технологічної конвергенції і корпоративного злиття, розвиваються найбільш швидкими темпами, мають вплив на всі галузі економіки і конкурентноспроможність країн на світовій арені.

Правовими основами інформаційного суспільства є закони і нормативні акти, що регламентують права людини на доступ до інформаційних ресурсів, технологій, телекомунікацій, захист інтелектуальної власності, недоторканність

особистого життя, свободу слова, інформаційну безпеку.

Технологічними основами інформаційного суспільства є телекомунікаційні й інформаційні технології, які стали лідерами технологічного поступу, невід'ємним елементом будь-яких сучасних технологій, сприяють економічному зростанню, створюють умови для вільного обігу в суспільстві великих масивів інформації і знань, спричиняють істотні соціально-економічні перетворення і, зрештою, становлення інформаційного суспільства.

У постіндустріальному суспільстві національні інформаційні ресурси

- найбільш велике потенційне джерело багатства. У зв'язку з цим

Постіндустріальна економіка - це економіка, в якій промисловість за показниками зайнятості і своєї частки в національному продукті поступається місцем сфері послуг, а сфера послуг є переважно обробкою інформації.

У 1987 році Європейська комісія випустила *Зелену книгу з телекомунікацій*, в якій стверджувалося, що телекомунікаційні мережі складають нервову систему сучасного економічного і соціального життя. У 1988 році Національна адміністрація США з телекомунікацій і інформації опублікувала свою доповідь, в якій підкреслювалося, що телекомунікаційна та інформаційна інфраструктури життєво важливі для підтримки дієздатності американської і світової економіки. Інформаційне суспільство в американській національній інформаційній інфраструктурі визначається як суспільство, в якому: *кращі школи, вчителі та курси стають доступними всім студентам незалежно від географічних умов, відстані, ресурсів і працездатності; величезний потенціал мистецтва, літератури і науки стає доступним не тільки у великих організаціях, бібліотеках, музеях; послуги охорони здоров'я і соціальні послуги стають доступними в інтерактивному режимі кожному своєчасно і в необхідному місці; у кожного є шанс жити в різних місцях без втрати можливості повноцінно працювати в офісі через електронні магістралі; невеликі фірми можуть отримувати замовлення з усього світу електронним шляхом; кожний може дивитися останні фільми, звертатися в банк, магазин зі свого будинку; кожний може отримувати державну інформацію прямо або через місцеві бібліотеки, легко вступати в контакти з державними службовцями; державні, ділові структури можуть обмінюватися інформацією електронним шляхом, знижуючи обсяг паперової роботи і поліпшуючи якість послуг.*

Глобальне інформаційне суспільство формується локально, у різних країнах цей процес йде з різною інтенсивністю і особливостями. Інформаційні товариства мають *три головних характеристики*.

По-перше, інформація використовується як економічний ресурс. Організації використовують інформацію у все більших масштабах з метою підвищити ефективність, стимулювати інновації, укріпити конкурентоспроможність.

По-друге, інформація стає предметом масового споживання у населення.

По-третє, відбувається інтенсивне формування інформаційного сектору економіки, який зростає більш швидкими темпами, ніж інші галузі. Причому рух до інформаційного суспільства - загальна тенденція для розвинених держав і країн, що розвиваються.

Сучасні інформаційні й телекомунікаційні технології стали настільки важливою частиною інфраструктури суспільства, що від них залежить не тільки технологічний, але й *соціальний поступ*, економічна конкурентоспроможність країни в цілому, її місце у світовій економіці, роль у міжнародному розподілі праці, здатність розвивати демократичні інститути, зростання нових робочих місць і т. п.

9.3. Інформаційна технологізація суспільного життя. Суспільство, яке виникає у результаті інформатизації істотно характеризується тим, що знання, як найвища форма інформації, займає в ньому провідне місце. *Інформатизація* суспільства технологізувала інтелектуальну діяльність людей за допомогою комп'ютерів, новітніх засобів зв'язку, інноваційних технологій. У сучасних умовах ця інформаційна технологізація вже значно впливає на ділову активність, освіту, виховання, політику, медицину і взагалі світосприйняття. Завдяки цьому для людини з'являється можливість розв'язання різних проблем. На сьогодні не існує універсального підходу або ж єдиної моделі формування інформаційного суспільства. У кожному регіоні та країні існують свої внутрішні особливості, які згодом і визначають специфіку цього процесу.

Безпрецедентна за масштабами та якісними характеристиками *глобальна інфраструктура інформаційних та інформаційно-комунікативних технологій* (надалі - ІТ й ІКТ) перетворилася на технологічне підґрунтя дедалі ґрунтовніших трансформацій у повсякденному житті людей та суспільств.

Окрім небачених раніше можливостей для підвищення матеріального добробуту людства, сучасні ІТ спричинили появу та інтенсивне поширення принципово нових моделей соціальної інтеграції, комунікації, суспільно-політичної активності, способу життя, освіти тощо.

Викликає, зокрема, тривогу те, що впродовж останніх років Україна погіршила свої позиції в різноманітних міжнародних рейтингах, які засвідчують її *«електронну готовність»*.

Зокрема, за оприлюдненими у квітні 2011 року даними експертів Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), за рейтингом розвиненості інформаційно-комунікативних технологій Україна серед оцінених 138 країн посіла лише 90-місце, значно поступившись таким сусідам по СНД як РФ (77 позиція) та Казахстану (67-ма). А очолюють список ВЕФ Швеція, Сінгапур і Фінляндія.

Даний рейтинг важливий саме тому, що він співпадає з рейтингом «мережевої готовності», тобто вказує на те, наскільки та або інша країна світу готова використовувати в реальному житті інформаційні технології.

Оптимістичнішими у своїх оцінках були учасники II Українського Форуму управління Інтернетом (Київ, вересень 2011 р.), на думку яких

ІТ-ринок в Україні знаходиться на порозі революційного стрибка, після якого розпочнеться його бурхливе екстенсивне зростання.

Інтернетом користується від 6 до 17 млн українців. З року в рік покращується якість Інтернет-трафіку, ємність і швидкодія якого оціночно зросте до 2015 року у 48 разів. При цьому вже сьогодні, за даними вимірювань

компанії *Pando Networks*, Україна входить до першої десятки країн з найбільшою швидкістю Інтернет-трафіку (1190 кб/с при середньосвітовій швидкості 580 кб/с).

Так, якщо ще декілька років тому покупки в *Інтернет-магазині* були відносною екзотикою, то на сьогодні більше 10 млн українців як мінімум один раз на рік купували товари чи послуги у віртуальних магазинах. Понад те, саме сектор Інтернет-магазинів дозволяє задовольнити навіть найбільш незвичні сектори людського буття.

Активно розвивається ринок *Інтернет-банкінгу* – його користувачами вже є близько 22 % українських користувачів мережі Інтернет, а це близько 3–3,5 млн осіб (хоча близько 99 % користувачів робить менше ніж 5 операцій на місяць, що відповідає суто утилітарному використанню системи – сплата рахунків за ЖКХ, поповнення мобільних телефонів тощо).

На подібній основі розвиваються системи *експрес-платежів*, що також дозволяють сплачувати значну кількість рахунків (ЖКХ, стаціонарного зв'язку, теплопостачання тощо). Такі компанії підписують спеціальні угоди, відповідно до яких вони отримують можливість надавати користувачам можливість сплачувати основні види рахунків.

Водночас це вже зараз виводить питання виведення на якісно новий рівень забезпечення приватності («прайвесі») та безпеки персональної інформації, оскільки за умов низької обізнаності українських громадян із принципами безпеки в мережі Інтернет вони можуть стати (і реально стають) жертвами злочинців.

В Україні динамічно зростає *ринок платіжних терміналів*, які дозволяють швидко поповнювати рахунки мобільних телефонів, електронних платіжних систем, сплачувати послуги ЖКХ тощо. Отже, зробимо висновки:

1. Незважаючи на певні зрушення у сфері розвитку ІТ, Україна все ще залишається на узбіччі реальних процесів «електронної готовності» та може пред'явити лише одну розвинену інформаційну індустрію – програмний аутсорсинг, що працює на створення «розумного суспільства», але не в самій Україні.

2. Незважаючи на високу динаміку збільшення в Україні кількості користувачів мережі Інтернет, до 50 % населення не використовує комп'ютери. В цілому вся позитивна динаміка зростання забезпечується переважно молоддю, тоді як старше покоління перебуває практично осторонь процесів інформатизації, що породжує проблему «цифрового провалля».

3. Водночас надмірне захоплення молоді комп'ютерними технологіями призводить до появи таких проблем як Інтернет- залежність, яка ще декілька років тому була для України неактуальною.

4. Комп'ютер та Інтернет досі є в Україні в основному джерелом розваг і спілкування, а кількість тих, для кого зв'язка «комп'ютер + Інтернет» є основним джерелом прибутку («новим місцем роботи») все ще надзвичайно мало.

5. Українці дедалі частіше намагаються використовувати сучасні ІТ у побуті для полегшення свого існування, що засвідчують інтенсивні темпи

розвитку Інтернет-магазинів, Інтернет-банкінгу, експрес-платежів через термінали, використання електронних грошей.

6. Електронне урядування в Україні донині є фрагментарним та відірваним від реальних потреб людей: замість електронізації найбільш затребуваних державних послуг, електронізуються лише ті, які цікаві самим держустановам; невтішні тенденції засвідчують й перші результати впровадження недавно ухваленого Закону України «Про доступ до публічної інформації».

7. Реальною проблемою у сфері впровадження електронного урядування є надмірна затеоретизованість, коли більшою мірою практичним питанням штучно надається статус «науковості» й

«філософічності». Натомість суто конкретні пілотні проекти із наданням державних послуг в електронній формі є поодинокими та дуже рідко входять до сфер широкої управлінської практики.

8. Найзначиміші донині досягнення України у суспільних трансформаціях, досягнутих за допомогою впровадження сучасних ІТ, зазначені не тільки вітчизняними, а й міжнародними фахівцями, пов'язані зі сферою освіти (шкільної та вищої).

9. Незважаючи на розповсюдженість соціальних мереж серед молодих користувачів Інтернету, більша їх частина є вкрай апатичною щодо переходу від віртуальної активності до реальної, «вуличної» (флешмобів) та є споживачами продукції суто розважального змісту.

10. Донині в Україні відсутні помітні ознаки перетворення вітчизняного «мережевого суспільства» на елемент (підсистему) громадянського суспільства, що обумовлює об'єктивні невдачі використання соціальних мереж та Інтернету в цілому в політичній діяльності та боротьбі. Зазначене не повинно, однак, слугувати пересторогою щодо налагодження ефективних «віртуальних» відносин між владою та суспільством саме за посередництва «нових медіа».

Загрози в інформаційній сфері. *Загроза інформаційній безпеці* (англ. *information security treat*) — сукупність умов і факторів, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільства і держави в інформаційній сфері.

Основні загрози інформаційній безпеці можна розділити на **три групи**:

- загрози впливу неякісної інформації (недостовірної, фальшивої, дезінформації) на особистість, суспільство, державу;
- загрози несанкціонованого і неправомірного впливу сторонніх осіб на інформацію і інформаційні ресурси (на виробництво інформації, інформаційні ресурси, на системи їхнього формування і використання);
- загрози інформаційним правам і свободам особистості (праву на виробництво, розповсюдження, пошук, одержання, передавання і використання інформації; праву на інтелектуальну власність на інформацію і речову власність на документовану інформацію; праву на особисту таємницю; праву на захист честі і достоїнства і т. ін.).

Виходячи з визначення загроз інформаційній безпеці, можна виділити декілька основних джерел загроз, які можуть торкатися інтересів *особистості, суспільства і держави*.

Найбільш небезпечним джерелом загроз цим інтересам вважається *суттєве розширення можливості маніпулювання свідомістю людини* за рахунок формування навкруг неї індивідуального "віртуального інформаційного простору", а також можливість використання технологій впливу на її психічну діяльність.

Важливою особливістю способу життя людини в інформаційному суспільстві є суттєве скорочення "інформаційних" відстаней (часу доступу до необхідної інформації), що веде до появи нових можливостей

— як з формування особистості, та і з реалізації її потенціалу. Людство впритул підходить до рубежів, за якими інформаційна інфраструктура стає, по суті, основним джерелом інформації для людини, здійснює безпосередній вплив на її психічну діяльність, на формування її соціальної поведінки.

Іншим небезпечним джерелом загроз інтересам особистості є *використання на шкоду її інтересам персональних даних*, що нагромаджуються різноманітними структурами, в тому числі органами державної влади, а також розширення *можливості прихованого збирання інформації*, що складає його особисту і сімейну таємницю, відомості про її приватне життя.

Це зумовлено, у першу чергу, труднощами реалізації механізмів охорони цих відомостей, подальшими досягненнями у мікромініатюризації засобів прихованого збирання і передавання інформації.

Одним із джерел загроз інтересам суспільства в інформаційній сфері є *безперервне ускладнення інформаційних систем і мереж зв'язку критично важливих інфраструктур забезпечення життя суспільства*.

Ці загрози можуть проявлятися і вигляді як навмисних, так і ненавмисних помилок, збоїв і відмов техніки і програмного забезпечення, шкідливого впливу зі сторони злочинних структур і кримінальних елементів. Об'єктами реалізації таких структур можуть виступати системи енергетичної, транспортної, трубопровідної і деяких інших інфраструктур.

Небезпечним джерелом загроз виступає можливість концентрації засобів масової інформації (ЗМІ) в руках невеликої групи власників.

Ці загрози можуть проявлятися у вигляді *маніпуляції суспільною думкою* по відношенню до тих чи інших суспільно значимих подій, а також руйнування моральних устоїв суспільства шляхом нав'язування чужорідних цінностей.

Нарешті, небезпечним джерелом загроз є *розширення масштабів вітчизняної і міжнародної комп'ютерної злочинності*.

Ці загрози можуть проявлятися у вигляді спроб здійснення шахрайських операцій з використанням глобальних або вітчизняних інформаційно-телекомунікаційних систем, відмивання фінансових коштів, одержаних протиправним шляхом, одержання неправомірного доступу до фінансової, банківської та іншої інформації, яка може бути використаною з корисливою метою.

Проте найбільш небезпечними джерелами загроз інтересам держави в інформаційному суспільстві може стати **неконтрольоване розповсюдження інформаційної зброї** та розгортання гонки озброєнь у цій галузі, спроби реалізації концепції ведення інформаційних війн.

Поняття інформаційної зброї визначається як сукупність засобів, методів і технологій, що забезпечують можливість силового впливу на інформаційну сферу протилежної сторони з метою руйнування її інформаційної інфраструктури, системи управління державою, зниження духовного потенціалу суспільства.

Серед найбільш серйозних **завдань**, які можуть вирішуватися за допомогою сучасної інформаційної зброї, можна виділити наступні:

- *створення атмосфери бездуховності та аморальності, негативного відношення до культурної спадщини противника;*
- *маніпулювання суспільною свідомістю та політичною орієнтацією соціальних груп населення держави з метою створення політичної напруги та хаосу;*
- *дестабілізація політичних відносин між партіями, об'єднаннями та рухами з метою провокації конфліктів, розпалювання недовіри, загострення політичної боротьби, провокування репресій проти опозиції, провокація взаємного знищення;*
- *зниження інформаційного забезпечення влади та управління, інспірація помилкових управлінських рішень;*
- *дезінформація населення про роботу державних органів, підрив їхнього авторитету, дискредитація органів управління;*
- *провокування соціальних, політичних, національних і релігійних сутичок;*
- *ініціювання страйків, масових заворушень та інших акцій економічного протесту;*
- *ускладнення прийняття органами важливих рішень;*
- *підрив міжнародного авторитету держави, її співробітництва з іншими країнами;*
- *нанесення втрат життєво важливим інтересам держави в політичній, економічній, оборонній та інших сферах.*

Руйнівний вплив інформаційної зброї в інформаційному суспільстві може бути більш потужним та ефективним, ніж це уявляється зараз. Це є особливо небезпечним в умовах існування майже монопольного положення компаній невеликої кількості країн на ринку інформаційних продуктів, оскільки це здатне спровокувати бажання використати наявну перевагу для досягнення тієї чи іншої політичної чи економічної переваги.

9.4. Інформаційні позиції та імідж України. Виходячи з основоположних концепцій геополітики, можна сказати, що Україна посідає важливе за значенням, розташуванням, природними та людськими ресурсами місце у геополітичному просторі. Тоді постає питання — чому з усіма цими ознаками та можливостями Україна не посідає відповідного місця у геополітичній стратегії

розвинених західних держав?

Місце держави на зовнішньополітичній арені формується за кількома ознаками, умовно поділеними на *притаманні та набуті*.

До *притаманних ознак* належать географічне та політичне розташування держави, природні ресурси держави, кількість та склад населення.

Набутими ознаками є політика держави внутрішнього та зовнішнього характеру у сфері економіки, оборони та культури.

За притаманними ознаками Україна посідає одне з найважливіших місць у світовому геополітичному просторі: *по-перше*, вона є “цивілізацією межі”: маючи європейське коріння, Україна історично виникає на межі зіткнення з культурами кочівницьких народів, інакше кажучи, Україна є “перехрестям доріг”; *по-друге*, природні ресурси держави дозволяють їй вести самозабезпечуюче господарство та здійснювати активну зовнішньоторговельну політику; *по-третє*, населення України, що формувалося під впливом контакту різноманітних народів, увібрало в себе характеристики як телурократичної(західної), так і таласократичної (східної) цивілізації.

На жаль, набуті ознаки України як геополітичного актора мають не настільки оптимістичний характер.

Безсумнівним залишається те, що Україна є важливою для розвинених держав, проте не як держава, яка має вплив на ухвалення важливих зовнішньополітичних рішень, а дуже часто як одиниця, яку потрібно враховувати лише за фактом її існування. Це протирічить *традиційному погляду українських політиків на ставлення до України інших держав, який полягає, на їхню думку, у тім, що Україна посідає важливе місце в світовій політиці, є противагою Росії та може розглядатися як кандидат на входження в ЄС*. Проте ані “Стратегічна концепція Північноатлантичного союзу”, ані геополітичні дослідження не підтверджують позицію українських державників. Так, стаття 36 “Стратегічної концепції північноатлантичного союзу” стверджує, що: “Росія грає виключну роль у забезпеченні євроатлантичної безпеки.” Стаття 37 цього ж документа свідчить, що: “Україна займає особливе місце в обстановці безпеки в Євроатлантичному регіоні та є важливим і цінним партнером у справі захисту стабільності та загальнодемократичних цінностей”. Таким чином, Росія “грає виключну роль”, Україна “займає особливе місце” .

У цьому контексті варто згадати *З. Бжезінського[7]* та його концепцію геополітичного простору як “великої шахівниці” зі своїми правилами, гравцями та фігурами. Україна, на його думку, *не є “гравцем”*. Цікавим є саме визначення України. Вона, новий та важливий простір на “євразійській шахівниці”, *є геополітичним центром*, тому що саме її існування як незалежної держави допомагає трансформувати Росію.

Геополітичні центри — це держави, чиє значення впливає не з їхньої сили чи мотивації, а швидше з їхнього важливого місцезнаходження та наслідків їхньої потенційної вразливості для дій з боку геостратегічних діючих акторів. (Україна, Азербайджан, Південна Корея, Туреччина та Іран)[7].

Історично сформувалися *три головні вектори* зовнішньополітичних взаємодій для України: *євразійський, європейський*, який включає в себе також орієнтацію на США, та *південно–східний*. Ці напрями є об'єктивними та традиційними для української політики. Сьогодні орієнтація української політичної еліти розподілена між двома найважливішими напрямами — *євразійським та європейським*, а офіційна зовнішньополітична стратегія України визначена як *“багатовекторність”*. Проте дана стратегія швидше нагадує намагання примирити внутрішні ворогуючі політичні групи та заслужити добре ставлення до себе представників Заходу та Сходу. Така відсутність суб'єктності у геополітичній реальності свідчить про те, що Україна не може на сьогоднішній день, на 20–му році незалежності, ефективно впливати на перебіг зовнішньополітичних подій.

Важливе не те, що *“багатовекторність”* є *неефективною та слабкою політичною стратегією* чи непевністю у зовнішній політиці — *насправді Україна приречена на таку політику*. Важливим є те, що зовнішньополітична стратегія України не побудована таким чином, щоб задовольнити саме національні інтереси України. Має місце швидше акт примирення зі стратегічними партнерами зовнішньої політики України та постійні поступки сильнішому. І річ не в недолугості зовнішньополітичної стратегії України, а у розбіжності теоретичного та практичного підходів до здійснення зовнішньої політики України.

Європейські держави *побоюються* мати справу з Україною як з потенційним членом ЄС. Понад те, нині Україна на черзі до ЄС опинилася навіть позаду Боснії та Македонії. Очевидно, що гальмівним чинником на шляху поступу до об'єднаної Європи є і позиція Росії, яка, спираючись на наші тісні різнопланові стосунки, не бажає бачити Україну інтегрованою до європейських чи атлантичних структур. Проте це не вирішальний чинник українсько–європейських відносин. Річ у *невідповідності України ЄС* за всіма критеріями, і тут ніхто, крім нас самих, нам не допоможе, оскільки Україна занадто велика, щоб її “рятувати” — вона має населення та територію ще однієї Франції.

Співробітництво з НАТО також входить до стратегічних планів України і потрібно зазначити, що у цьому напрямі Україна досягла більших успіхів, ніж у європейській інтеграції. Зокрема, наша держава бере активну участь у миротворчих операціях, навчаннях. Проте варіант входження України найближчим часом до Північно–Атлантичного альянсу практично виключений. У таких умовах Україна може опинитися після розширення НАТО на Схід у так званій “сірій зоні”, де вона відчуватиме ще більший тиск РФ і, що не виключено, може схилитися на користь об'єднання у рамках певних інтеграційних структур на просторі колишнього СРСР.

Проблема полягає у тім, що за відсутністю важелів зовнішньої політики України, за допомогою яких вона могла б впливати на ухвалення зовнішньополітичних рішень іншими державами, вона незабаром стане буферною зоною між Заходом та Сходом.

Парадокс, але Україна, володіючи вповні всіма життєво необхідними для

розвитку держави ресурсами, не використовує їх з потрібною ефективністю. Крім того, вона не має у достатній кількості таких актуальних нині ресурсів, як енергоносії, завдяки яким держава у короткий термін може досягти стабільної незалежності від тиску зовнішніх факторів та постійного припливу закордонного капіталу.

За таких умов *Україна потребує повномасштабної адміністративної реформи та змін у законодавстві*, яке регулює питання економіки відповідно до нинішніх потреб нашого суспільства. Лише *становлення України як держави зі стабільною розвиненою економікою та високим рівнем життя населення*, або, хоча б видимістю перспектив такого становлення, яких нині немає, змусить розглядати її як суб'єкт, а не об'єкт геополітичних стратегій. З іншого боку наша держава має знайти альтернативні джерела експорту енергоресурсів, оскільки саме це досі залишається найсуттєвішим аргументом Росії у її політиці щодо України та у відносинах із Західною Європою, що звичайно має вплив на ухвалення рішень щодо України.

Отже, Україні важко претендувати на інформаційне домінування у світовому інформаційному просторі. Для нашої країни *головне не відстати*, зберігаючи національну, інтелектуальну, культурну та мовну самобутність.

Все це потребує замислитися над перспективами використання новітніх інформаційних технологій та розвитку інформаційного суспільства в Україні, для чого *передусім необхідно розробити національну концепцію та стратегію, визначити потреби і можливості щодо масового використання інформаційних технологій в українському суспільстві*.

Інформаційна політика держави повинна надати можливість реалізувати право на доступ до інформації, на поширення інформації, на захист інформації й на захист від інформації. Концептуальні засади інформаційної політики мають визначати методи та форми впливу на об'єкти інформаційної сфери, такі як: система формування і використання інформаційних ресурсів; інформаційно–телекомунікаційна інфраструктура; ринок інформаційних і телекомунікаційних засобів, інформаційних продуктів і послуг; науково–технічні й виробничі кадри; системи забезпечення інформаційної безпеки; система нормативно– правового регулювання інформаційних відносин, освітні програми; міжнародне співробітництво.

Попри певні зрушення у розвитку національного інформаційного простору та нормативно–правового забезпечення інформаційних відносин, *загальна ситуація у інформаційній сфері не відповідає сучасним вимогам, інтересам суспільства і держави. Найнебезпечнішим явищем слід вважати тенденцію до прогресуючого відставання України від провідних країн світу у рівні та темпах розвитку національних інформаційних ресурсів та відповідної інфраструктури. Це створює сприятливі умови для реалізації загроз національній безпеці в інформаційній сфері*.

1. *Зберігається, а в окремих галузях інформаційної сфери зростає відставання України від провідних країн світу.*

Недостатня увага приділяється розвитку та підтримці національних інформаційних агентств — найпотужнішого засобу інформаційної політики. Повільно і незбалансовано розвивається інфраструктура інформаційної сфери України, значно відстає від сучасних вимог технологічна база галузі, що суттєво гальмує загальне економічне зростання.

Фінансовий чинник, а саме — низька платоспроможність населення — обмежує внутрішні інвестиції та сприяє нерівномірності й низьким темпам розвитку галузі зв'язку та телекомунікацій.

Наведені обставини визначають *і надто повільне підвищення технологічного рівня системи телекомунікацій*. Значною залишається частка застарілого аналогового обладнання телекомунікацій, кризовим є стан (фізична зношеність і моральна застарілість) інфраструктури вітчизняного телерадіомовлення, зокрема діючих мереж і технічних засобів, які практично не оновлюються з 80-х років. Назріла необхідність капіталоємного впровадження цифрового обладнання радіомовлення і телебачення замість аналогового.

Нерозв'язаною залишається проблема впровадження сучасних інформаційно-аналітичних технологій державного управління, що негативно впливає на економіку та інші сфери суспільного життя.

Зберігаються неформалізовані процедури прийняття державних рішень, слабким є їх науково-аналітичне забезпечення.

Не створено ефективну систему зв'язку державних органів влади з громадськістю, донині держава не стала конкурентоспроможним суб'єктом інформаційних відносин.

А відтак не завжди адекватною залишається реакція інформаційних служб органів державної влади і управління на складні політичні процеси як в Україні, так і за її межами.

2. *Неадаптованість інформаційної сфери країни до процесів глобалізації та невиваженість державної інформаційної політики створює загрозу обмеження суверенітету країни.*

Через слабку інтегрованість України в світове інформаційне поле, недостатню активність та конкурентоспроможність її інформаційних структур, уявлення світу про нашу державу формують не вітчизняні ЗМІ, а засоби та інформаційні агентства інших країн. При цьому останні виходять з політичних, економічних та військових інтересів відповідних країн. Формується вкрай спотворений образ внутрішньої та зовнішньої політики України, що негативно впливає на її міжнародний авторитет, шкодить національним інтересам.

3. *Недостатня увага до проблем захисту інформаційної інфраструктури та інформаційних ресурсів ускладнює діяльність держави щодо забезпечення національної безпеки і обороноздатності держави.*

Одним з найважливіших аспектів інформаційної безпеки є забезпечення безпеки інформаційного обміну як у спеціальних системах зв'язку, так і в системах зв'язку загального користування.

Сьогодні спеціальні телекомунікаційні системи використовують морально та фізично застаріле обладнання, понад 80 % обладнання майже вдвічі

перевищило встановлені терміни експлуатації та потребує заміни. Вимагає значного розширення і комплекс телекомунікаційних послуг, що забезпечуються цими системами. Зокрема, швидко зростає потреба органів державної влади і управління у послугах захищеного факсимільного та комп'ютерного зв'язку, передачі даних.

За сучасних умов посилення інформаційного протиборства потребує подальшого удосконалення система захисту інформації у спеціальних телекомунікаційних системах, насамперед переведення їх на апаратуру технічного та криптографічного захисту вітчизняного виробництва.

В Україні досі не створено об'єднаної захищеної інформаційно–телекомунікаційної системи органів державної влади, яка б використовувалася, зокрема, в інтересах правоохоронних органів.

Міжнародний імідж України. Компанія *Bohush Communications* провела якісне дослідження – проаналізовано біля 100 статей у впливових міжнародних медіа про результати виборів в Україні з 7 лютого до 20 лютого 2010 року. Для аналізу було використано: оригінальні статті та переклади Інтернет-ресурсів.

Отже, за даними компанії, імідж України сьогодні(2010р.):

- *маловпливова і маловідома європейська держава, що знаходиться в пошуках свого місця в світі;*
- *молода демократична країна, країна Помаранчевої революції;*
- *кризова країна, політично нестабільна, з неефективною владою;*
- *імідж переважно негативний, високі інвестиційні ризики, корупція у всіх органах влади;*
- *Чорнобиль (небезпечна країна);*
- *відомі українці: Кличко, Шевченко, Ющенко, Тимошенко, Янукович, Руслана, Бубка, Клочкова;*
- *проблеми з Росією (під впливом Росії);*
- *красиві жінки, дешеві повії.*

Можливий імідж України(версія Bohush Communications, програма на 5 років, до 2015 року):

- *цікава і красива країна з привітними та працьовитими людьми та унікальною культурою;*
- *країна з високими технологіями – космічними, авіаційними, військовими, IT, промисловими. Виробництво штучних алмазів, нанотехнології. Антарктичні дослідження, наукові центри;*
- *країна комфортна, безпечна та стабільна для ведення бізнесу та інвестиційних та інноваційних проектів;*
- *високоосвічене населення, високопрофесійні кадри;*
- *ефективна влада, сталий розвиток та стабільний ріст економіки;*
- *відомі та цікаві туристичні точки, маршрути (Крим, Карпати, Дніпро, Дністер, Асканія Нова. Хортиця, тощо);*
- *цікаві міста для відвідин: роботи та відпочинку (Київ, Львів, Одеса, Донецьк, Трускавець, Ялта, Кам'янець-Подільський тощо);*

- активний розвиток аграрних технологій на родючих ґрунтах;
- країна вдалого проведення ЄВРО 2012;
- смачна їжа (борщ, вареники, котлета по-київськи тощо).

Отже, як висновок - Україна залишається здебільшого беззахисним об'єктом численних інформаційних агресій ззовні, які здійснюються з різних причин: боротьба за вплив на Україну між іншими державами, намагання дестабілізувати її внутрішнє становище, завдати шкоди її міжнародному авторитету, конкуренція на зовнішніх ринках, політичні, територіальні суперечки тощо. З іншого боку, величезна кількість внутрішніх проблем давали й дають безліч інформаційних приводів для негативних повідомлень про Україну у світових медіа. В результаті нині склалася ситуація, в якій зарубіжні і більшість вітчизняних експертів суголосно називають *міжнародний імідж України незадовільним*.

9.5. Інформаційна політика зарубіжних країн. Починаючи з 1994 року пріоритетним напрямом державної інформаційної політики багатьох країн світу став курс *на побудову інформаційного суспільства*, зокрема на розвиток національних і глобальних інформаційних інфраструктур. Активізація цього процесу зумовлена проведенням спеціального Конгресу фахівців Міжнародного союзу електров'язку (Буенос-Айрес, березень 1994 року), зокрема з історичною промовою віце-президента США А. Гора, в якій було *запропоновано план розвитку Глобальної інформаційної інфраструктури*, а також сформульовано її *п'ять фундаментальних принципів*:

- 1) заохочення приватних інвестицій;
- 2) сприяння розвитку конкуренції;
- 3) створення рухомої регулюючої структури для підтримки темпів технологічного і ринкового розвитку;
- 4) забезпечення відкритого доступу до мережі усіх провайдерів;
- 5) створення універсальної служби та організація універсального обслуговування.

В Окінавській хартії[2] глобального інформаційного суспільства (прийнятій лідерами країн вісімки у м. Окінава, Японія, у 2000 р.) зазначається, що потенційні вигоди інформаційних і комунікаційних технологій, які полягають у стимулюванні конкуренції, сприянні розширенню виробництва, створенні й підтримці економічного зростання та збільшення зайнятості, відкривають значні перспективи. Завдання країн вісімки — не лише заохочувати перехід до інформаційного суспільства та полегшувати цей процес, а й якомога повніше реалізувати його економічні, соціальні та культурні переваги.

Аби максимізувати соціальні й економічні вигоди інформаційного суспільства, лідери країн вісімки домовилися щодо таких *ключових принципів та підходів і рекомендували їх іншим*:

- *продовжувати сприяти розвитку конкуренції на відкритих ринках у галузі інформаційних технологій та телекомунікаційної продукції і послуг, включаючи недискримінаційне й орієнтоване лише на вартість підключення до*

основних телекомунікацій;

- захист прав інтелектуальної власності у сфері інформаційних технологій життєво важливий для впровадження інформаційних і комунікаційних технологій та інновацій, розвитку конкуренції та поширення нових технологій;

- важливо також відновити зобов'язання урядів щодо використання програмного забезпечення відповідно до принципів захисту інтелектуальної власності;

- такі послуги, як телекомунікації, транспорт та пошта, є винятково важливими для економіки інформаційного суспільства — підвищення саме їхньої ефективності здатне максимізувати вигоди інформаційних і комунікаційних технологій; митні та інші процедури, пов'язані з торгівлею, так само важливі для створення умов, сприятливих для їх розвитку;

спростити міжнародну е-торгівлю шляхом подальшої лібералізації та вдосконалення мереж, відповідних послуг і процедур у контексті жорстких рамок Всесвітньої торговельної організації тощо;

- розвивати ефективні та дієві механізми захисту приватності споживачів, а також захисту таємниці обробки персональних даних зі збереженням вільного інформаційного потоку;

- надалі розвивати й забезпечувати ефективне функціонування електронної ідентифікації, електронного підпису, криптографії та інших засобів безпеки та надійності операцій.

Американський досвід розвитку національної інформаційної інфраструктури:

У 1993 р. уряд США одним із перших підготував доповідь із планами розвитку національної інформаційної інфраструктури. Для вивчення проблем, пов'язаних з побудовою цієї національної інформаційної інфраструктури, була створена *Робоча група з інформаційної інфраструктури*.

Було запропоновано **9 базових принципів** державного регулювання

1)заохочення приватних інвестицій;

2)концепція універсального доступу; 3)допомога в технологічних інноваціях; 4)забезпечення інтерактивного доступу;

5)захист особистого життя, безпеки і надійності мереж; 6)поліпшене управління спектром радіочастот;

7)захист прав інтелектуальної власності;

8)координація державних зусиль;

9)забезпечення доступу до державної інформації.

Державі слід зосередити увагу на таких напрямках діяльності:

- заохочувати приватні інвестиції;

- сприяти розвиткові конкуренції;

- забезпечувати доступ до мереж.

Інформаційна політика Європейського Союзу.

Як зазначається у відповідних документах Європейського Союзу, інформаційне суспільство стане в найближчі роки важливою рушійною силою економічних, соціальних та технологічних змін і впливатиме на функціонування суспільства в цілому і на відносини між окремими особами, групами і країнами на світовому рівні, надаючи більш широкі можливості зв'язку й обміну інформацією, зокрема, на транскордонному рівні, через глобалізацію широко доступних для суспільства мереж і служб. *Європейське співтовариство з 1994 року розглядає завдання побудови інформаційного суспільства як найбільш, пріоритетне.*

Основні **напрямки** державної політики Європейського Союзу щодо формування інформаційного суспільства:

- *спільний підхід Співтовариства до побудови інформаційного суспільства;*

- *державне регулювання інформаційної сфери;*
- *здійснення Програми та План дій "e-Європа";*
- *Інтернет;*
- *захист даних;*
- *авторське право і суміжні права;*
- *електронна торгівля;*
- *цифрові мережі з наданням комплексних послуг;*
- *супутниковий зв'язок;*
- *радіочастоти;*
- *телезв'язок і ринок інформаційних послуг;*
- *ліцензії;*
- *стандартизація;*
- *європейські угоди щодо мереж;*
- *системи платежів;*
- *телефонія.*

Інформаційна політика Росії. Інформаційна політика Росії забезпечується рішеннями органів державної влади, законодавством країни, зокрема Концепцією правової інформатизації Росії (1993 р.), Законом "Про інформацію, інформатизацію і захист інформації" (1995 р.), Законом "Про участь у міжнародному інформаційному обміні" (1996 р.), Концепцією формування і розвитку єдиного інформаційного середовища Росії і державних інформаційних ресурсів (1998 р.) та ін.

У концепціях і законах визначаються **першочергові** завдання інформаційної політики і становлення демократичних інститутів, а саме:

- *інтеграція інформаційного середовища країни в міжнародне інформаційне середовище;*
- *демонополізація інформаційних служб і структур;*
- *розвиток ринку інформаційних ресурсів разом з*

державним регулюванням інформаційної діяльності;

□ створення умов для підприємництва в інформаційній сфері і захисту інформації;

□ забезпечення конституційних гарантій свободи слова, вільного функціонування засобів масової інформації та ін.

З метою вироблення стратегії інформаційної політики робочою групою Експертної ради з інформаційних технологій при Адміністрації Президента Російської Федерації в 2001 р. розроблений проект програми інформатизації Росії “Біла Книга інформаційних технологій”. Програма містить попередні рекомендації з участі Росії в міжнародних ініціативах відповідно до Окінавської хартії глобального інформаційного суспільства, підписаної лідерами країн “великої вісімки” під час зустрічі в 2000 р.

На підставі рекомендацій і після їх широкого обговорення передбачається вироблення базового документа, що міг би лягти в основу:

- загальної термінологічної і понятійної бази в сфері інформаційних технологій;

□ бачення інформаційного суспільства Росії і її місця у глобальному інформаційному суспільстві;

□ виявлення критичних точок впливу інформаційно-комп'ютерних технологій на розвиток економіки і соціальної сфери;

- позиції стосовно міжнародних ініціатив із подолання інформаційної нерівності.

Вищезазначене тісно пов'язане з питанням регуляції інформаційних відносин і кодифікації інформаційного законодавства.

Останнім часом Росія помітно активізувала політичну, економічну і культурну експансію щодо України, використовуючи й такий важливий чинник інформаційного впливу, як засоби масової комунікації. Нині Україна все ще залишається об'єктом гри зовнішніх політичних сил, зокрема Росії. Скрутні економічні умови і відсутність в українському політикумі могутніх національно-культурних чинників не дозволяють створити альтернативу медіальному впливу Росії в інформаційному просторі України. Дискурс влади працює за логікою розширення, підкорення: це дискурс сили. Найпоширенішою проекцією з російського боку щодо України стали образи “хитрого малоросса” (простакуватого, неосвіченого, але шахраюватого, зрадливого) та “хохлацької галушки”. І на сучасному етапі Росія продовжує проектувати свій негативний образ на Україну.

Отже, Росія і нині залишається імперією, незважаючи на всю імпортовану із Заходу демократичну фразеологію. Росія протидіє європейському розширенню та намагається відтворити традиційну сферу впливу у Європі, виходячи з власних національних інтересів. І сьогодні абсолютна більшість російських політиків та інтелектуалів не можуть примиритися з втратою України. Вони і досі мають переконання, що Україна повинна повернутися до спільного співжиття. Політика Росії щодо України - це поєднання двох чинників:

примирення і тиску, щоб утримати українську проблему в певних рамках, не припускаючи виходу з-під її контролю.

В більшості постсовєтських країн Росія має велику конкуруючу перевагу в ЗМІ:

- *більшість населення цих регіонів досі добре володіють російською мовою;*

- *російські медіа канали (телебачення, радіо і преса) можуть досягнути значної аудиторії обраних суспільств і вони є популярними;*

- *у цих країнах існує значна кількість російської етнічної меншості, яка може сприяти цілям Росії.*

Та частина українського суспільства, яка перебуває під впливом російського інформаційного середовища і споживає продукти масової культури Росії, або дивиться російські новини і програми, насправді отримує ту ж інформацію, що і населення Росії. У теоретичних рамках така тенденція може бути визначена як сучасний феномен

«інтерпретуючих аудиторій», оскільки світ сьогодні більше не розрізняє існування місцевих і зовнішніх, російських або постсовєтських аудиторій.

В російських ЗМІ розроблена *концепція російської діаспори та співвітчизників за кордоном* із сфер абстрактних теоретичних розробок і приватних думок усе частіше проникає до сфери великої політики, перетворюючись на офіційну доктрину певних політичних кіл Росії. З проблеми майже суто культурологічної питання про російськомовне населення України шляхом нескладних комбінацій трансформується в проблему політичну. Прорахунки і недоробки владних структур у галузі внутрішньої політики використовуються в цьому випадку для зміни змістового статусу проблеми - *з мовної вона перетворюється на проблему прав і свобод росіян в Україні.* Причому негативна оцінка “стану” цих прав і свобод, акцент на “обмеженні” останніх усе частіше стають ключовим пунктом “турбот” чиновників досить високого рангу, включаючи представників Держдуми Російської Федерації і навіть адміністрації Президента Росії.

Що ж до внутрішнього механізму здійснення домінуючого завдання, яке реалізується у рамках “російського” проекту, то він також гранично простий. Його дія побудована на ототожненні російської мови і російської культури з російською державністю. Тому й не дивно, що у рамках даної схеми самий факт російськомовності ставить людину перед дилемою: *усіма силами домагатися або возз'єднання України і Росії, або, як мінімум, уведення в Україні подвійного громадянства.*

Нині Україна активно й у значному обсязі використовує спільний з Росією інформаційний простір. Не є секретом і те, що такий стан речей не тільки зумовлює значні вигоди, а й водночас породжує численні, до того ж досить істотні проблеми. Причому серед останніх є підстави особливо виділити проблему різного типу впливів, що цілеспрямовано або нецілеспрямовано здійснюються (можуть здійснюватися) через цей інформаційний простір.

Впливові й рейтингові вітчизняні ЗМІ, які переважно контролюються олігархами, не виконують своєї основної функції: об'єктивно та неупереджено інформувати громадян про події в державі і світі. Це призводить до того, що у «запалі боротьби» партійні та корпоративні інтереси беруть гору над інтересами держави, дозволяють формувати думку російським ЗМІ.

9.6. Зовнішні чинники впливу на Україну. Важливий зростаючий вплив на внутрішні процеси в Україні справляють зовнішні суб'єкти, зокрема, впливові держави та міжнародні організації. В цьому контексті можна виділити *західний і східний (російський) чинники*, що мають відповідне концептуальне та інституційне наповнення. З одного боку, це *вестернізація*, що включає передачу західного ліберально- демократичного досвіду суспільної організації і спирається на потужні економічні та військово-політичні ресурси Заходу. При цьому здійснюється вплив на формування та підсилення саме демократичних елементів української суспільної свідомості та політичної культури. З іншого боку, йде проникнення впливу зі сходу, що носить переважно реакційно-консервативний характер і проявляється в просуванні російського варіанту *християнства (православ'я), ксенофобії і вестернофобії*, як моделі державного устрою тощо.

Зважаючи на те, *західний та російський чинники є проявами геополітичного суперництва на глобальному та суб-регіональному рівнях, між ними існує гостра конкурентна боротьба. У цій боротьбі Захід поступово нарощує свою перевагу, оскільки він пропонує більш привабливі, ніж Росія, альтернативи культурного, суспільно- політичного та економічного життя.* Підвищенню західного впливу також сприяє поступове зменшення кількості носіїв радянської ідеології, що є найбільш сприйнятливими до авторитарних цінностей, що привносить в Україну російський чинник.

Водночас зворотною стороною *західного впливу (вестернізації) є глобалізація з її космополітичним началом, що розчиняє культурно- національні особливості і не сприяє націє і державотворенню.* Як песимістично відзначає з цього приводу Т.Возняк, “...Україна стратегічно запізнилася із формуванням “нації” та “держави”. На часі об'єднання консолідованих едностей (зрілих націй) у глобальне ціле. Натомість сучасна Україна радше скидається на матеріал для побудови інших (щонайперше модерної російської, але також і американської, канадської та ізраїльської) спільнот.”. У цьому контексті існує спроба подати *російський чинник як один із важливих засобів збереження традиційної української (чи то слов'янської) ідентичності в бурхливому морі чужих культурно-ідеологічних впливів.*

Основні чинники впливу:

1. Незалежність і територіальна цілісність.

Це один із базових компонентів ідентичності. Він зазвичай формується на основі внутрішніх чинників, хоча в українських реаліях це не відбувається. Так незавершеність створення української ідентичності проявляється у недостатній відданості незалежності та територіальній цілісності держави, що особливо характерно для національних меншин та мешканців певних регіонів. Зокрема,

опитування на початку 2004 р. показали, що, значна частина населення півдня і сходу не вважала дії Росії під час конфлікту навколо Тузли посяганням на територію України і не виявляла бажання захищати острів-косу у разі загострення ситуації.

2. *Соборність (єдність) населення.*

Даний елемент ідентичності формується через спільне тривале співжиття України, постійні контакти між жителями різних регіонів, знання і повагу їх особливостей тощо. В даному випадку сприяння зовнішнього чинника означає зовнішнє юридичне визнання територіальної цілісності, відмову від підтримки сепаратистських рухів у прикордонних регіонах, спрямування з боку сусідніх країн та інституцій національних меншин у до лояльності до своєї країни та титульної нації тощо. Очевидно, що східний і західний зовнішні чинники по-різному здійснюють дані функції. Сусідні країни-члени ЄС і НАТО визнали існуючі кордони України і практично відмовилися від політичної мобілізації національних меншин у прикордонних регіонах. Цього не спостерігається стосовно Росії, яка об'єктивно вона не зацікавлена в єдності української території і тому намагається продовжувати імперську політику "контрольованої нестабільності" з метою підтримки сепаратизму (зокрема в Криму) та розпалювання федералізації.

3. *Ринкова економіка, відчуття власності.*

Очевидно, що існування в українській свідомості підтримки ринкової економіки спирається як на традиційну ментальність, так і потужні імпульси із Заходу. Зближення з ЄС і НАТО передбачає формування інституційних та ментальних основ вільно ринкової економіки. Натомість в російському впливові домінуюче місце займають ідеї державного капіталізму з його гіпертрофованою роллю держави, відсутністю вільної конкуренції і економічної свободи і т.п.

4. *Демократичний характер влади.*

Тут не потрібно особливих аргументів стосовно визначення характеру впливів обох чинників. Західна демократія різко контрастує з так званою "керованою" чи тепер "суверенною демократією", що будується в Росії.

5 *Спільні риси духовної культури (мова, релігія, стереотипи поведінки).*

На формування цього параметру найменшою мірою впливає зовнішній чинник, проте опосередкований вплив все ж спостерігається. Він посилює вже існуючі автентичні елементи свідомості. Зокрема, виконання укладених із ЄС і НАТО базових документів, відповідно Плану дії Україна-Європейський Союз і Плану дії Україна- НАТО безпосередньо впливає на формування демократичної складової консолідації української ідентичності і зрештою нації.

Отже, зовнішні чинники справляють помітний вплив на процес національної консолідації, вносячи певні корективи в його хід та спрямованість.

Зокрема, західний вплив зміцнює демократичні характеристики української ідентичності і в цілому є більш перспективним з точки зору стратегічного розвитку української нації і держави.

З іншого боку, *Росія намагається загальмувати процес створення єдиної нації на основі української ідентичності демократичного спрямування.*

Загалом обидва чинники справляють суперечливий вплив на формування культурних рис нації, підсилюючи процеси асиміляції (розчинення) української ідентичності в більш потужних суб- регіональних та глобальних процесах.

Мова йде про створення російсько орієнтованої пострадянської ідентичності, а також вестернізацію, що передбачає посилення космополітичних впливів.

Розвиток процесу консолідації України свідчить, що він відбувається під знаком досить жорсткої ідеологічної та політичної конкуренції Заходу і Росії, тому потрібно шукати шляхи пом'якшення суперництва.

9.7. Інформаційна політика України щодо поліпшення її міжнародного іміджу. Головними напрямками і способами інформаційної політики в Україні є:

- *забезпечення доступу громадян до інформації;*
- *створення національних систем і мереж інформації;*
- *зміцнення матеріально-технічних, фінансових, організаційних, правових і наукових основ інформаційної діяльності;*
- *забезпечення ефективного використання інформації;*
- *сприяння постійному оновленню, збагаченню та зберіганню національних інформаційних ресурсів;*
- *створення загальної системи охорони інформації;*
- *сприяння міжнародному співробітництву в галузі інформації і гарантування інформаційного суверенітету України;*
- *сприяння задоволенню інформаційних потреб українців за кордоном.*

Державну інформаційну політику розробляють і здійснюють органи державної влади загальної компетенції, а також відповідні органи спеціальної компетенції.

Сьогодні розвиток інформаційного середовища визначається комплексом нових досягнень прогресу, серед яких:

- *швидка зміна інформаційно-комунікаційних технологій;*
- *переведення інформації в цифровий формат (дігіталізація);*
- *формування транснаціональних інформаційних потоків;*
- *переміщення капіталів у цю сферу як найбільш прибуткову;*
- *висока конкуренція серед провідних виробників, їх об'єднання і дезінтеграція.*

На сьогодні в Україні відсутні єдине інформаційне законодавство та нормативно-правова база щодо становлення в державі інформаційного суспільства.

Потребує розробки комплекс узгоджених між собою заходів за такими фундаментальними **напрямами:**

1) *інформаційний паритет* (налагодження постійного, комплексного, багатоканального, на всіх рівнях від еліт до громадськості, постачання потрібної інформації про країну – з одного боку; менеджмент медіа-повідомлень, системне відстеження та блокування або ж нейтралізація спрямованих проти України інформаційних кампаній, дезінформації, некоректної, шкідливої інформації – з іншого);

2) *налагодження взаємовигідної співпраці з діаспорою* щодо популяризації України та українців, лобіюванні їхніх інтересів в інших країнах та міжнародній арені. У цьому співробітництві Українська Держава має взяти на себе роль головного менеджера, координатора, промоутера, дипломатичного, правового та – у певних випадках – фінансового гаранта.

3) *подальше розширення й розвиток мережі українських культурно-інформаційних центрів у складі закордонних дипломатичних установ України*. Спільна робота профільних відомств над повним виконанням положень відповідного Указу Президента України має неухильно координуватися МЗС України як пріоритетна;

4) *формування позитивного інвестиційного іміджу*, що досягається не лише завдяки виходу на вигідні для зовнішніх інвесторів об'єктивні фінансово-економічні, інфраструктурні, нормативно-правові параметри, але й завдяки створенню суб'єктивно привабливого образу бізнесової діяльності у нашій країні в комплексі з постійною промоцією наявних можливостей та пропозицій, налагодженням вільного та комфортного доступу до потрібної інформації, вільного обміну нею тощо;

5) *розвиток позитивного туристичного іміджу*, що, попри унікальний туристичний та історичний потенціал України, залишається досить слабо розвинутим. Цивілізована, добре налагоджена туристична сфера країни є одним із кардинальних чинників оптимізації її міжнародного іміджу.

Питання для самоконтролю

1. Поясніть поняття «цивілізаційні теорії».
2. В чому суть теорії «інформаційного суспільства» Е. Тоффлера?
3. Окресліть основні положення теорії «індустріально-технократичного суспільства» Д. Белла.
4. Охарактеризуйте поняття «інформаційно-комунікаційні технології».
5. Які основні ознаки інформаційної технологізації суспільного життя?
6. Коротко охарактеризуйте основні загрози в інформаційній сфері.
7. Окресліть інформаційні позиції України в світовому інформаційному просторі.
8. Поясніть поняття «геополітичний центр».
9. Які причини відставання України від розвинених країн в інформаційній сфері?
10. Охарактеризуйте міжнародний імідж України.

11. Окресліть варіанти можливого(бажаного) іміджу України.
12. Яка інформаційна політика зарубіжних країн за планом розвитку Глобальної інформаційної інфраструктури?
13. Яка інформаційна політика ООН?
14. Чим цінний американський досвід розвитку національної інформаційної інфраструктури?
15. Які характерні ознаки інформаційної політики Європейського Союзу?
16. Коротко дайте характеристику інформаційним позиціям України.
17. Які головні чинники впливів на Україну?
18. Чим відрізняється інформаційна політика Росії від країн Заходу?
19. Охарактеризуйте шляхи щодо поліпшення міжнародного іміджу України.

Список використаної літератури

1. Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства (Женева 2003 — Туніс 2005). Підсумкові документи. Видання Міністерства транспорту та зв'язку України — Державний департамент з питань зв'язку та інформатизації. Київ, 2006.
2. Окинавская хартия глобального информационного общества. (Окинава, 22 июля 2000 года). Законодавство України, документ 998_163. (Okinawa Charter on Global Information Society. Okinawa, July 22, 2000).
3. Європа та Глобальне інформаційне суспільство. Рекомендації Європейській раді. Брюссель, 26 травня 1994 р. (Europe and the Global Information Society. Recommendations to European Council. Brussels, 26 May 1994). В зб. "Європа на шляху до інформаційного суспільства. Матеріали Європейської Комісії 1994 — 1995 рр. Київ, Державний комітет зв'язку та інформатизації України. Вид. «Зв'язок», 2000.
4. Європейський шлях до інформаційного суспільства. План дій. Брюссель, 19 липня 1994 р. (Europe's way to the Information Society. An action plan. Brussels, 19 July 1994).
5. Белл Деніел. Прихід постіндустріального суспільства //Сучасна зарубіжна соціальна філософія. - К., 1996. - С.194-251.
6. Дубов Д. В., Ожеван О. А., Гнатюк С. Л. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості. Аналітична доповідь. - Київ, НІСД, 2010. – 64 с.
7. Бжезінський З. Велика шахівниця. – Львів, Лілея – НВ, 2000. – 237 с.
8. Тоффлер Э.,Тоффлер Х. Создание новой цивилизации. Политика Третьей волны. — Новосибирск: Сибирская молодежная инициатива, 1996.
9. Тоффлер Э. Шок будущего. — М.: АСТ, 2001. — 560 с.
10. Тоффлер Э. Третья волна. — М.: АСТ, 2004. — 784 с.